

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN LEGAL STANDARDS IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

Хаустова М.Г.,

к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті аналізуються поняття й види міжнародних правових стандартів, які набувають усе більшого значення в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів. Сьогодні очікується, що Україна наблизилася до європейських стандартів як технічного, так і нетехнічного характеру, а реалізація Угоди про асоціацію відкриває для України перспективу залучення до процесу європейської інтеграції.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, міжнародні правові стандарти, стандарти, національна правова система.

В статье анализируются понятия и виды международных правовых стандартов, которые приобретают все большее значение в условиях глобализационных и интеграционных процессов. Сегодня ожидается, что Украина приблизилась к европейским стандартам как технического, так и нетехнического характера, а реализация Соглашения об ассоциации открывает для Украины перспективу привлечения к процессу европейской интеграции.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, международные правовые стандарты, стандарты, национальная правовая система.

The article analyzes the fact that in modern life the international standards for protection and defense of human rights, European principles and standards of public law and administrative legislature become increasingly important in the conditions of globalization and integration processes. Nowadays the perception of European orientations often occurs due to the process of European integration, which is a strategic vector of development of the Ukrainian state.

European practice, on which legal standards are implemented, indicates the presence of mandatory standards and standards of advisory nature. Mandatory legal standards are expressed in the law regulations, which oblige to proper conduct. The main source of EU standards is the Founding Treaty. For example, the Treaty on the Functioning of the EU includes standards in such priority areas of public relations, as human rights, transport, agriculture and fisheries, economic and monetary policy, employment, social policy and so on. The Lisbon Treaty, which was entered into force on December 01, 2009, introduced a new kind of EU standards – the so-called “common values” of the EU. These values are the common values of all member states in a society, where pluralism, non-discrimination, tolerance, justice, solidarity and equality between women and men dominate. Optional standards, which are advisory in nature, are the product of the international law of XX century, when the “speed” of their development does not coincide with the capabilities and desires of individual states. However, nowadays it is difficult to imagine any sphere of public life, where generally recognized international standards would not exist. European legal standards are formed in two biggest regional international organizations – the Council of Europe and of the European Union.

It is noted that through the development of such “standardization” the European law undergoes some kind of working out of methods of regulation of social relations in the EU. Nowadays the whole system of standards that regulates various aspects of international relations is de facto created and successfully functions in international law.

Key words: globalization, integration, international legal standards, standards, national legal system.

У сучасному житті в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів усе більшого значення набувають міжнародні стандарти забезпечення й захисту прав і свобод людини, європейські принципи і стандарти публічного права та адміністративного законодавства [1, с. 33–34]. Сьогодні сприйняття європейських орієнтирів часто відбувається завдяки процесу європейської інтеграції, яка є стратегічним вектором розвитку української держави [2, с. 12].

Європейська практика, на основі якої впроваджуються правові стандарти, свідчить про наявність *обов'язкових стандартів* і стандартів, які мають *рекомендаційний характер*. *Обов'язкові* правові стандарти виражаються в правових нормах, які зобов'язують до належної поведінки. Саме ця особливість стандартів багато в чому визначає загальний напрям розвитку правової системи, оскільки за своєю правовою природою такі норми належать до норм-принципів, а отже, мають установчий характер. Необов'язкові стандарти, які мають рекомендаційний характер, – це породження міжнародного права ХХ століття, коли «швидкість» їх розвитку не збігалася з можливостями й бажаннями окремих держав. Поділ європейських правових стандартів на згадані різновиди зумовив функціонування права у звичайному розумінні, тобто такого, яке має обов'язковий характер, і так званого «м'якого» права. Міжнародні стандарти існують у будь-якій сфері правового регулювання, проте вони здебільшого ототожнюються зі стандартами, які регулюють технічну сферу, оскільки вони найпоширеніші. Однак сьогодні важко уявити будь-яку сферу суспільного життя, у якій не існувало б загаль-

новизнаних міжнародних стандартів. Європейські правові стандарти формуються в рамках двох найбільш регіональних міжнародних об'єднань – Ради Європи і Європейського Союзу (далі – ЄС).

Рада Європи встановлює передусім стандарти в гуманітарній сфері: щодо захисту прав людини, охорони довкілля, конституційного права, що зумовлено цілями її функціонування. ЄС через директиви, регламенти й інші нормативно-правові акти встановлює стандарти більшості сфер життєдіяльності населення ЄС.

Основним джерелом стандартів ЄС є Установчі договори. Наприклад, Договір про функціонування ЄС містить стандарти в таких пріоритетних сферах суспільних відносин, як права людини, транспорт, сільське господарство й рибальство, економічна та монетарна політика, зайнятість, соціальна політика тощо. Лісабонський договір, який набув чинності 1 грудня 2009 р., запровадив новий вид стандартів ЄС – так звані «спільні цінності» ЄС. Стаття 2 Договору про ЄС (ДЄС) визначає: «Союз ґрунтується на цінностях пошани до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права й шанування прав людини, включаючи права меншин. Ці цінності є спільними цінностями всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність між жінками й чоловіками» [3, с. 643–644].

Варто зазначити, що саме під час розвитку «стандартизації» в європейському праві відбувається своєрідне відпрацювання методів регулювання суспільних відносин у ЄС.

Визначаючи європейський правовий стандарт як окрему категорію норм європейського права, необхідно зауважити, що цей термін уживається в *широкому значенні* як «правовий стандарт» і включає такі елементи, як загальні принципи права ЄС і «спільні цінності» ЄС, що стосуються прав людини, довкілля, економічних питань тощо. Класичним прикладом їх закріплення є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція), яка формулює їх у формі принципів. Зміст цих принципів багато в чому визначається Європейським судом з прав людини (далі – Європейський суд, ЄСПЛ), який суттєво впливає на їх змістове наповнення. І, звичайно, ці вимоги є основоположними для права України.

У *вузькому значенні* – має специфічний зміст і не збігається з поняттям «правовий стандарт», наприклад, це *стандарту в технічній сфері*, які ухвалюються Європейським комітетом стандартизації, тобто за своїм змістом є технічною публікацією, що використовується як норма, правило, настанова чи визначення. Отже, по суті, вони стосуються продукції, послуг або систем, є базою для зближення та взаємодії в рамках ринку, що зростає, в різних галузях промисловості.

Сьогодні в міжнародному права *de facto* створена й успішно функціонує система стандартів, які регламентують різні аспекти міжнародних відносин. Частина з них належить до пріоритетних сфер міжнародних відносин. Але залишається відкритим питання, які із цих стандартів корисні українським законотворцям.

Основним орієнтиром розвитку вітчизняної правової системи проголошується *пріоритет людської особистості, її прав і свобод*, який відображено в ст. 3 Конституції України. А ст. 59 Конституції України закріпила право на правову допомогу кожному громадянину України, у тому числі й безоплатну. Це *право на правову допомогу*, гарантоване ш. «с» ст. 6. Конвенції, прийнятої 11 квітня 1950 р. Радою Європи, ратифікованою Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97ВР.

Одним із найбільш яскравих феноменів політичної глобалізації сучасних державотворчих процесів в Україні є *сприйняття міжнародних виборчих стандартів*, що мають велику політико-правову цінність. Така цінність міжнародних виборчих стандартів стала особливо очевидною у ХХІ ст., коли багато держав у рамках міжнародного публічного права гармонізують принципи, на яких будуються їхні правові системи, визнаючи право громадян на рівний доступ до інформації, на участь в управлінні країною, право обирати й бути обраними як основні права людини.

Варто мати на увазі, що *прецедентна практика Європейського суду* сьогодні фактично імплементується в національну правову систему України, оскільки сама Конвенція дає Європейському суду право фактичного тлумачення положень Конвенції, а національні судові органи починають дедалі частіше посилалися на прецедентні рішення Європейського суду під час вирішення питань у межах національної судової юрисдикції. Отже, Конвенція й міжнародні стандарти, які виникли на підставі прецедентної практики ЄСПЛ, становлять ту правову основу, на якій будуються правові принципи національного регулювання відносин держави (державних органів) й особи (юридичної або фізичної). Наприклад, захисний режим Конвенції встановлено для права власності, яке має забезпечуватися державою, а ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції передбачає, що «кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном».

Функціонування міжнародних правових стандартів не обмежується лише юрисдикцією Європейського суду. Міжнародні правові стандарти функціонують і у *сфері інших міжнародних юрисдикційних органів*, зокрема у сфері *міжнародного комерційного арбітражу*, особливо під час розгляду так званих інвестиційних спорів, де відповідальність за дотримання загальноновизначених міжнарод-

них стандартів покладено на державні органи. Наприклад, стандарт справедливого й однакового відношення (fair and equitable treatment), стандарт мінімального відношення, стандарт ефективності використання юридичних засобів захисту і стандарт стабільності й визначеності юридичних зв'язків (res judicata) дуже часто використовуються міжнародними арбітражними інституціями [4, с. 100].

Окрім цього, в умовах глобалізації на світовому ринку права на результати інтелектуальної діяльності відіграють визначальну роль в економіці на рівні з товарами та послугами, при цьому частка ринку інтелектуальної власності має стійку тенденцію до зростання. Як свідчать останні дослідження і статистичні дані, економічні показники безпосередньо залежать від ефективності механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Відтак запровадження надійних режимів охорони прав інтелектуальної власності є ключовим для досягнення Україною свого економічного потенціалу.

Упродовж декількох років Україна є пріоритетною країною для ЄС у сфері захисту прав інтелектуальної власності. У звіті Європейської комісії про охорону та захист інтелектуальної власності в третій країнах за 2013 р. зроблено висновок, що піратство й підробки залишаються головними проблемами України. Нещодавно Урядом України було розпочато роботу над проектом «Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності України на період до 2020 року» з метою підвищення рівня правової, інституційної та соціальної бази для міжнародних стандартів, а також для створення, охорони, захисту й найбільш повного використання продуктів інтелектуальної власності. Це чіткий сигнал, який свідчить про те, що Україна взяла курс на зміцнення режиму охорони прав інтелектуальної власності. Робота над запровадженням нової національної стратегії має надзвичайно великий потенціал для забезпечення виконання Україною своїх зобов'язань у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС включно зі створенням поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (далі – ПВЗВТ) [5].

Як відомо, політичну частину Угоди було підписано 21 березня 2014 р. під час Позачергового саміту Україна – ЄС, а 27 червня 2014 р. під час засідання Ради ЄС – економічну частину включно з розділом IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», який становить 2/3 від усього обсягу основної частини Угоди й містить окрему главу, присвячену питанням інтелектуальної власності. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду. Україна передала до депозитарію ратифікаційні грамоти й завершила, отже, усі внутрішньодержавні процедури.

Як зазначено на офіційному порталі органів виконавчої влади України, Угода за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором із третьою країною, коли-небудь укладеним ЄС. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції», слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою ПВЗВТ між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС [6].

Питанням захисту прав інтелектуальної власності присвячена глава 9 розділу IV Угоди. Частиною I передбачено загальні положення, зокрема цілі й характер і сфера дії зобов'язань. Угодою визначено дві цілі у сфері інтелектуальної власності: спрощення створення й комерційного використання інноваційних продуктів і продуктів творчої діяльності на території Сторін, а також досягнення належ-

ного та ефективного рівня охорони й захисту прав інтелектуальної власності.

У сфері захисту прав інтелектуальної власності основна увага приділяється трьом складовим : належному впровадженню стандартів щодо справляння мита з прав інтелектуальної власності, закріплених у Виконавчій Директиві 2004/48/ЄС і Регламенті № 608/2013; ужиттю ефективних заходів проти підробок і піратства з метою протидії порушенням прав інтелектуальної власності й посилення боротьби з Інтернет-піратством [7].

У *галузі енергетики* Угода про асоціацію передбачає поглиблення співпраці сторін з метою досягнення ринкової інтеграції включно зі зближенням енергетичного законодавства, створення ринків енергетики, на яких діятимуть наближені до законодавства ЄС правила і стандарти. Із цією метою Україна має розширювати співробітництво з європейськими та міжнародними організаціями зі стандартизації у сфері енергетики. Додаток XXVII до Угоди про асоціацію містить перелік більше ніж 30 регламентів і директив ЄС, із якими Україна має гармонізувати своє законодавство (ст. 337).

У *сфері транспорту* співпраця України та Євросоюзу здійснюватиметься на основі спеціальних транспортних угод, а також міжнародних угод, сторонами яких вони є, і шляхом їх участі в міжнародних організаціях. Україна поступово зближуватиме своє законодавство з чинними стандартами та політиками Євросоюзу, здійснюючи імплементацію заходів, які містяться в Додатку XXXI до Угоди про асоціацію.

Під час здійснення промислової й підприємницької політики Україна має враховувати визнані міжнародні принципи і стандарти. Це стосується насамперед діяльності малих і середніх підприємств. Україна запровадить гарну практику стосовно методів регулювання, яка вклучає принципи ЄС (ст. ст. 378, 379).

Надання фінансових послуг має здійснюватися на основі зближення законодавства України з визнаними міжнародними стандартами стосовно регулювання та нагляду. Відповідний перелік *aquis* ЄС у цій сфері міститься в главі 6 розділу IV Угоди про асоціацію.

Управління державними фінансами, куди входить бюджетна політика, внутрішній контроль і зовнішній аудит, має здійснюватися на основі міжнародних стандартів (ст. 346).

У свою чергу, реформування *системи місцевого самоврядування* вимагає більш повного приведення національного законодавства у відповідність до принципів Європейського Хартії місцевого самоврядування [8, с. 138–139], у якій передбачено такі стандарти: принцип пріоритетності прав і свобод громадян у сфері місцевого самоврядування, чітке правове регулювання комунальної власності, дохідної частини місцевих бюджетів, гарантії прав органів місцевого самоврядування у відносинах із місцевими органами виконавчої влади тощо.

Отже, сьогодні очікується, що Україна наблизилася до європейських стандартів як технічного, так і нетехнічного характеру, а реалізація Угоди про асоціацію відкриває для України перспективу залучення до процесу європейської інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копиленко О. Європейські стандарти в українському законодавчому процесі: можливість і доцільність / О. Копиленко, О. Ківець // Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України / під заг. ред. Є.Б. Кубка. – К. : ПрАТ «Юридична практика», 2013. – 608 с.
2. Хаустова М.Г. Проблема організаційно-правового забезпечення гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / М.Г. Хаустова // Проблеми законності : академ. зб. наук. пр. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х. : Нац.ун-т «ЮАУ», 2013. – Вип. 121. – С. 12–29.
3. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : [монографія] / І.В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.
4. Фулей Т. Вплив практики Європейського Суду з прав людини на судову практику України: підходи та виміри / Т. Фулей // Право України. – 2015. – № 2. – С. 98–112.
5. Розвиток і захист інтелектуальної власності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sips.gov.ua/i_upload/file/Ukraine_IP_Report_UKRAINE_LR.pdf.
6. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344.
7. Про схвалення Рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2015 р. № 207-р [On Approval of the Recommendations of the Association Council between Ukraine and the EU on the Implementation of the Association Agenda between Ukraine and the EU : Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 13, 2015 No.207-p]. Available at [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/document/248046005/st06978%20UA_15-1%20final.pdf.
8. Петришин О.О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико-правовий та порівняльний аналіз : [монографія] / О.О. Петришин. – Х. : Право, 2014. – 192с.